Simon de Waard, een Rotterdamse natuurcineast van formaat

Gerard Ouweneel [vogelaar van formaat; glo@xs4all.nl]

▲ Simon de Waard in actie. (collectie H. de Waard)

Op leeftijd gekomen bezoekers van het Natuurhistorisch Museum zullen zich de naam Simon de Waard nog best kunnen herinneren. Toen in het gebouw onder aan de Westzeedijk nog de Volksuniversiteit was gevestigd, stond de Rotterdammer vaak op het podium van de aula voor een voordracht. Deze luisterde hij op met door hem gemaakte dia's en een film. Door de opkomst van de televisie raakte Simon de Waard wat op de achtergrond, tot het onder auspiciën van het NMR verschenen boek van Ed Buijsman 'Een eersteklas landschap' over de teloorgang van natuurmonument De Beer, hem weer voor het voetlicht bracht.

Van de stoeprand geplukt

Voor de historie van de Nederlandse natuurcinematografie was 11 februari 2005 van belang. Bij zijn onderzoek voor het boek over De Beer was auteur Buijsman de naam Simon de Waard vaak tegengekomen. De Waard was overleden in 1986. Maar bekend was dat zijn buurman aan de Rotterdamse Rochussenstraat destijds filmmateriaal letterlijk van de stoeprand had geplukt om het te behouden. Op die bewuste vrijdagmiddag werden Buijsman en ik ontvangen door de betreffende buurman, Henk de Wolde. Dat gebeurde op de zolder van diens garage in Rotterdam-West. Ook aanwezig was Peter Bulthuis, een vooraanstaand persoon in Rotterdamse cultuurkringen. Deze had De Waard ook goed gekend. Beiden konden veel vertellen over zowel de cineast als diens partner, volgens de Wolde een vrouw met een dusdanige uitstraling dat ze moeiteloos alle blikken trok. Hoe boeiend ook, het kostte moeite de aandacht erbij te houden. Onder afgedankte bureaus en in dito kasten stonden hoog opgetast stapels dia- en filmdozen. Verder een hele bibliotheek aan aantekenboekjes, nauwgezet volgeschreven met notities die De Waard later nodig had voor zijn voordrachten. Het duizelde ons. Hier lag de collectie waarvan professor Karel Voous in zijn boek *In de ban van vogels* had geschreven dat het als verloren gegaan moest worden beschouwd. Nadat De Wolde toestemming had gegeven om alles te inventariseren, namen we afscheid, tevergeefs pogend onze rondtollende gedachten meester te worden. Wij hadden een goudmijn gevonden.

De inventarisatie speelde zich af op 4 oktober 2005. Uren rondkruipen, stof happen, turen en ontcijferen op de halfduistere garagezolder met als resultaat duizenden dia's, 77 filmrollen, stapels doosjes met filmfragmenten en rijen notitieboekjes. Reeds was aangekondigd dat in Nederland gemaakte foto's ontbraken, 'die waren al weggedaan', had De Wolde verklaard.

De volgende fase was de vertoning van de Nederlandse films. Dat gebeurde op 22 maart 2006, in de boerderij van de Ackerdijkse Plassen, waar nog een aan Vogelbescherming Nederland toebehorende 16 millimeter projector stond. Dat werd een onvergetelijke dag, waarbij de aanwezigen tot de slotsom kwamen dat De Waard zijn beroep superieur had beheerst. Aan de 'buitenlandse' films kwamen wij niet toe. Die moeten overigens nu nog worden bekeken.

Lezingen

Simon de Waards broodwinning was het geven van lezingen, een beroep dat rond 1970 in onbruik raakte. Hij begon er al mee vóór de Tweede Wereldoorlog. In één van de in Rotterdam verschijnende locale kranten verscheen in 1939 een lange recensie getiteld *Een mooie film*. De Waard had deze vertoond op een zondagavond voor de Nederlandse Trekkersbond. Het was een film over *Vogels en landschap van De Beer*. De recensent schreef onder andere 'het vischdiefje dat zijn jongen onder de vleugels nam om ze tegen de heete zonnestralen te beschermen, deed zeer moederlijk aan…'. Dergelijk taalgebruik zullen wij thans, 70 jaar later, niet gauw in recensies aantreffen. Hoewel wij bij de Ackerdijkse bijeenkomsten films aantroffen over vogels van de Waddenzee, korhoenders op de Veluwe en een schitterend filmpje over velduilen, gemaakt in een onbekend Nederlands duin, domineerden de rond de Waards woonplaats Rotterdam opgenomen films. Natuurlijk vormden de films over De Beer de grootste schat, met daarbij zelfs fragmenten kleurenfilm. Verder een film over de Ackerdijkse Plassen met werkelijk voortreffelijke

▲ Simon de Waard met dode meeuw. (collectie H. de Waard)

opnamen van woud-apen, waarvan er in de beste jaren ruim tien paren broedden. Vervolgens een film over een Rotterdamse vuilnisbelt, met opnamen van bonte kraaien, roeken en kuifleeuweriken, vogelsoorten waarnaar wij thans binnen de stadsgrenzen tevergeefs zoeken. En ook eentje over de opspuitterreinen tussen Waalhaven en de Shell-raffinaderij achter Pernis, gebieden waarin rond 1950 drommen vogels huisden. Verder een kleurenfilm over de Vlaardingse Vlietlanden, met opnamen van duellerende kemphanen, die daar in De Waards tijd kennelijk broedden. Omdat ik de eerste wankele passen op het vogelaarspad zette in het boezemgebied van de Overwaard achter Kinderdijk, trof mij de film *Naar de molens* wel bijzonder. De film dateert van kort na de Tweede Wereldoorlog. In het begin beelden van het weggebombardeerde, dus lege stadscentrum van Rotterdam. Daarna schepen wij in op het Bolwerk op een rivierpassagiersschip van de 'Reederij op den Lek'. Links het Maasstation, dat rond 1955 verdween, rechts de werven van Piet Smit. Daarna de aankomst op Kinderdijk, waarbij De Waard subtiel weet te suggereren dat zijn filmpubliek een andere wereld binnentreedt. In de Overwaard opnamen van grutto's en zwarte sterns. De laatste broedt er thans nog. Geen beelden van purperreigers, woudaapjes en roerdompen, soorten die ik er rond 1950 aantrof. Een aparte verrassing zijn opnamen van molenaar Gerrit Hoek, een kwarteeuw jonger dan in 1970, toen hij namens Vogelbescherming Nederland als vogelwachter voor de Overwaard kon gaan optreden.

Voor alle films geldt dat wij kijken naar een ander Nederland, een land zonder eindeloze businessparken, hoogspanningsleidingen en vliegtuigcondensstrepen. Ook een land zonder auto's. En zonder bomen. Het Nederland van rond 1950 was leeg. Een leegte die begon aan de Rotterdamse stadsgrenzen. In menig film van De Waard zien wij Anton van den Oord, die ook in Rotterdam woonde. Van den Oord was een bekwaam vogelwaarnemer. Zijn pentekeningen verschenen bij verschillende tijdschriftartikelen over vogels, ook bij die de Waard schreef. Hij stierf in 1966, veel te jong, op 54-jarige leeftijd.

Lachsterns

Tijdens de Ackerdijkse filmdagen rees al snel het plan 'iets met De Waards films te doen'. Voor de hand lag de productie van een DVD, met daarop de filmfragmenten over De Beer en die DVD te voegen bij het in voorbereiding zijnde boek van Ed Buijsman. Dat idee kreeg extra stimulans toen uit een sigarendoosje een stuk film tevoorschijn kwam met opnamen van de rond 1950 op De Beer broedende lachsterns, een sternsoort die nu al lang als broedvogel uit Nederland is verdwenen. Over die lachsterns had De Waard in 1952 geschreven in het tijdschrift *British Birds*. De uitgever van Buijsmans boek zag weliswaar van de DVD af, maar deze kwam er toch. Samen met films van onder andere Jan P. Strijbos en Nol Binsbergen, vogelfilmers van het eerste uur, kwamen De Waards films over de Ackerdijkse Plassen en De Beer te staan op een DVD die de kopers van het boek *Een eeuw vogels beschermen* cadeau kregen en krijgen. Eigenaar Henk de Wolde en de erfgenamen van Simon de Waard werkten belangeloos mee.

Veiliggesteld

Ook rees het plan alles in het werk te stellen het materiaal 'veilig' onder te brengen, daar waar het wel toegankelijk bleef voor geïnteresseerd publiek. De voorkeur ging uit om de film- en diacollectie bij elkaar te houden. Dat bleek niet te realiseren. In dit land ontbreekt een instituut dat zich bezighoudt met de archivering van waardevolle ornithologische nalatenschappen, zowel cinematografische als voor het veilig stellen van excursiedagboeken en -notities. De Waard ging ertoe over zijn voordrachten niet meer uitsluitend te beperken tot natuur. Vanaf 1952 trok hij naar het buitenland, met als eerste bestemming Zweden, waar hij vanuit Rotterdam heen reisde per vrachtschip. Na Zweden ging hij nagenoeg alle Europese landen af, inclusief de Balkan, Turkije en Marokko. Aanvankelijk stonden natuur en vogels nog voorop, maar allengs schoof het zwaartepunt naar cultuur, folklore, klederdrachten en volksmuziek. Omdat De Waard Europa bereisde voordat het massatoerisme over het werelddeel walste, had het Museum Volkenkunde in Leiden belangstelling voor de dia's. Ook de bibliotheek aan aantekenboekjes kwam daar terecht. De Nederlandse films gingen naar de Heimans en Thijsse Stichting, die ze onderbracht bij 'Beeld en Geluid' in Hilversum - veilig dus. Van de buitenlandse films kon De Wolde nog geen afstand doen. Hopelijk is er nog eens gelegenheid al die films te projecteren. Want het is lang niet uitgesloten dat zich daar kostbaar materiaal tussen bevindt, met name ook in Nederland opgenomen films.

Hulde voor Henk de Wolde die de visie had de films en dia's letterlijk van de stoeprand te halen en uit de vuilniswagen te redden. Helaas dat op dat moment het Nederlandse fotomateriaal en De Waards dagboeken van zijn excursies in Nederland, en met name rond Rotterdam, al verloren gegaan waren. Eentje trof ik er nog aan, een dagboek dat liep van 1950 tot en met 1952, waarin hij alle natuurwaarnemingen nauwgezet optekende. Als bij het bekijken van de films een ander Nederland in beeld komt, beschrijven ook die dagboeknotities een ander Nederland. ◄

Literatuur

Buijsman, E., 2007 - Een eerste klas landschap. De teloorgang van natuurmonument De Beer - Uitgeverij Matrijs & Natuurhistorisch Museum Rotterdam

Ouweneel, G.L., 2008 - Mijmeren boven oude dagboeken - Sterna 53: 80-83

Saris, F., 2007 - Een eeuw vogels beschermen - KNNV Uitgeverij

Voous, K.H., 1995 - In de ban van vogels - Uitgeverij Scheffers

Waard, S. de, 1952 - On the Gull-billed Terns at 'De Beer' near Hook-of-Holland in 1949 - British Birds 45: 339-341

▲ Het Groene Strand op De Beer met lamsoor in 1962. (Jan Koolen)